

УДК 81`27

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/75-1-33>

Ден Сік КАН,

orcid.org/0000-0002-2191-4210

*доктор політичних наук, професор,
професор кафедри східної культури і літератури
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка
(Київ, Україна) d.kan@kubg.edu.ua*

Маргарита СТЕЛЮК,

orcid.org/0009-0000-2609-9975

*старший викладач кафедри китайської мови і перекладу
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка
(Київ, Україна) m.steliuk@kubg.edu.ua*

ФЕНОМЕН КОРЕЙСЬКОЇ СИНІВСЬКОЇ ШАНОБЛИВОСТІ «ХЬО»

У статті розглядається специфічний соціокультурний феномен, що мав і досі має вплив на формування менталітету корейців і проявляється на різних рівнях їхнього життя. У світлі того, що популярність корейської культури останнім часом різко зросла, проблема вивчення феномена корейської культури – категорії синівської шанобливості «Хьо», стала ще більш актуальною.

У зв'язку з тим, що категорія синівської шанобливості, яка прийшла до Кореї з Китаю, зіграла велику роль у формуванні менталітету корейців, для розуміння корейської культури важливо вивчати феномен категорії «Хьо».

Категорія «Хьо» – це досить складна філософія у культурі корейців і не проста для розуміння іноземцями, вихідцями з іншого цивілізаційного світу. Цю категорію необхідно сприймати як одну з особливостей соціального устрою Кореї, як стрижневий елемент корейської культури, як початкову складову корейського суспільства. Крім того, категорію «Хьо» варто сприймати в якості універсального регулятора стосунків та ставлення одне до одного в корейському суспільстві. Однак, і сьогодні багато корезнавців, особливо західних, які вважають, що категорія «Хьо» – це явище, що відноситься лише до категорії етики сімейних відносин, що не є цілком коректним, адже ця категорія проявляється на рівнях стосунків індивідумів в суспільстві загалом, стосунків та ставлення людей одне до одного на роботі і навіть у ставленні громадян до влади та держави в цілому, що і було відображено у статті.

Сьогодні необхідно розглядати категорію «Хьо» як явище культури, що проявляє себе в різноманітних аспектах, таких як політичний, соціальний, економічний. Судячи з того, як обидві – і Північна, і Південна Кореї, з гордістю ставляться до категорії «Хьо» та її впливу на національну ментальність, вона була і залишається важливою універсальною складовою корейського суспільства, тож її коректне розуміння є дуже важливим при вивченні корейської мови, оскільки дає не лише розуміння, як ті чи інші елементи мови прийшли в ужиток, а і дає змогу коректно орієнтуватися в ієрархічних аспектах корейського суспільства і відповідно правильно коригувати своє мовлення та поведінку загалом.

Ключові слова: *категорія синівської шанобливості «Хьо», феномен корейської культури, Сяо-Цзінь, універсальний регулятор стосунків, корейська культура, корезнавство, стрижневий елемент культури, кваго (과거).*

Den Sik KAN,

orcid.org/0000-0002-2191-4210

*Doctor of Political Science, Professor,
Professor at the Department of Oriental Culture and Literature
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University
(Kyiv, Ukraine) d.kan@kubg.edu.ua*

Marharyta STELIUK,

orcid.org/0009-0000-2609-9975

*Senior Lecturer at the Department of Chinese Language and Translation
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University
(Kyiv, Ukraine) m.steliuk@kubg.edu.ua*

PHENOMENON OF KOREAN FILIAL RESPECT “HYO”

This article examines a specific sociocultural phenomenon that had and still has an impact on the formation of the mentality of Koreans and is manifested at various levels of their lives. In light of the fact that the popularity of Korean culture has recently increased dramatically, the problem of studying the phenomenon of Korean culture, the category of filial reverence “Hyo”, has become even more relevant.

Due to the fact that the category of filial reverence, which came to Korea from China, played a major role in shaping the mentality of Koreans, it is important to study the phenomenon of the Hyo category in order to understand Korean culture.

The category of “Hyo” is a rather complex philosophy in Korean culture and is not easy to understand for foreigners from other civilizations. This category should be perceived as one of the peculiarities of the Korean social system, as a core element of Korean culture, as an initial component of Korean society. In addition, the category of “Hyo” should be perceived as a universal regulator of relations and attitudes in Korean society. However, even today, many scholars of the Korean Studies, especially Western scholars, believe that the Hyo category is a phenomenon that belongs only to the category of family ethics, which is not entirely correct, because this category manifests itself at the level of relationships of individuals in society in general, relationships and attitudes of people towards each other at work and even in the attitude of citizens to the authorities and the state as a whole, which is reflected in the article.

Today, it is necessary to consider the Hyo category as a cultural phenomenon that manifests itself in various aspects, such as political, social, and economical. Judging by the fact that both North and South Korea are proud of the Hyo category and its influence on the national mentality, it has been and remains an important universal component of Korean society, therefore, its correct understanding is very important when learning the Korean language, as it not only gives an understanding of how certain elements of the language came into use, but also allows you to correctly navigate the hierarchical aspects of Korean society and accordingly correctly adjust one’s speech and behavior in general.

Key words: category of filial reverence “Hyo”, phenomenon of Korean culture, Xiao-jin, universal regulator of relations, Korean culture, Korean studies, core element of culture, kwago (과거).

Постановка проблеми. Корезнавство відносно молода наука, особливо в країнах пострадянського простору, включно з Україною. Можна сказати, що корезнавства в Україні практично немає і воно знаходиться на етапі свого зародження, тож цілком природньо, що багато питань корейської історії, культури залишаються недостатньо висвітленими. Однією з таких тем є такий феномен корейської культури як «синівська шанобливість», яка корейською мовою звучить як «Хьо», а китайською «Сяо Цзінь».

Аналіз досліджень. Наразі спостерігається недостатнє висвітлення категорії «Хьо». На заході це питання досі не привернуло достатньої уваги дослідників, а якщо і описувалась, то лише побіжно і поверхово, не розкриваючи всієї повноти суті цієї категорії і не висвітлюючи її фундаментальний вплив на корейське суспільство. Зокрема Роберт Джанеллі (Janelli, 1982) або Девід Прендергаст (Prendergast, 2005) описували її в своїх працях лише як частину етнографічного явища в рамках вивчення корейських сімейних відносин. В самій же Кореї за вивченням категорії не приділяється увага з інших причин. Для них вона є основоположною і зрозумілою, тому розглядається лише в історичному розрізі або в дотичних сферах. Так, корейський дослідник Ю Тхе Су в своєму творі «Шанобливість і економічний розвиток в ареалі конфуціанської культури» розглядає цю категорію як складову частину етапів і особливостей економічного розвитку. (유태

수, 1995) Інший корейський дослідник – Сон Дон Хо, розглядає її в контексті першоджерела та його корейського перекладу (성동호, 1986).

Мета статті – розглянути корейський культурний феномен «синівської шанобливості», визначити його витоки, основні етапи формування, та, зокрема, прослідкувати його історичний та сучасний вплив на формування суспільних відносин в Кореї. Такий аналіз має на меті стати опорною точкою при вивченні культури корейського соціуму, його менталітету, а також мовних і поведінкових особливостей.

Виклад основного матеріалу. В останні роки в світі різко зросла зацікавленість до культури корейців. Корейська культура, як і культура будь-якої нації, має свої особливості і відрізняється від культури інших народів. Однією з таких базових категорій культури є універсальна категорія шанобливості до батьків, предків, яка називається категорією «Хьо», або китайською «СяоЦзінь».

«Канон синівської шанобливості» – «Сяо Цзінь», який став об’єктом для перекладу на корейську мову в середині XIV ст., займає особливе місце в ряду конфуціанської класики, оскільки повністю присвячений питанню шанобливості до батьків. «Сяо Цзінь» вже з перших століть нашої ери став відомим і широко поширеним з давніх корейських Трьох Держав – Когурьо, Пекче і Сілла. Саме в епоху Трьох Держав знання трактату «Сяо Цзінь» було обов’язковим для складання іспиту чиновницької посади «квато» (과거).

«Хьогьон онхе» – це переклад корейською мовою і коментарі до китайського класичного канону «Сяо Цзінь». Він ймовірно був зроблений на 23 році правління короля Сончжо, в 1590 році. (한국 민족 문화 대백과 사전, 1991: 642)

Текст корейського перекладу в «Хьогьон онхе» практично повністю відповідає за змістом китайському оригіналу «Сяо Цзінь», різниця є лише в передмові. Так, в корейському тексті є особливість, яка пояснює термін «Хьо Гьон» (효경). Хорошу турботу про батьків називають шанобливістю до батьків «Хьо» (효), а записані слова мудреців називають каноном «Кьон» (경). Крім того, в короткій передмові до тексту трактату «Хьогьон онхе» є пояснення щодо того, що ця категорія культури містить в собі два поняття: вузьке та широке. Вузьке поняття «Хьо» має зміст служіння батькам чи найближчим родичам, а широке – це не тільки служіння батькам, а і служіння підданого правителю (та, в свою чергу, турбота правителя про народ), економне ведення господарства, слухняність жінок та дітей старшим чоловікам у сім'ї. Це друге уявлення про «Хьо» як про всеосяжну категорію є основним змістом «Хьогьон онхе».

Щодо походження категорії «Хьо» в Кореї, найбільш вірогідним є запозичення з китайського «канону синівської шанобливості» «Сяо Цзінь» (성동호, 1986: 16).

Але деякі дослідники кажуть, що сама по собі традиція «шанобливості до батьків» виникла в Кореї ще до появи конфуціанського «Хьо», тому постає питання чи є категорія «Хьо» споконвічно корейською, чи вона все ж була запозичена з Китаю, потрапивши до Кореї одночасно з проникненням конфуціанства. Категорія синівської шанобливості «Хьо» зіграла дуже важливу роль у формуванні менталітету корейців, тому для розуміння корейської культури важливо вивчати феномен категорії «Хьо».

Однак слід попередити, що категорія синівської шанобливості не настільки проста, як здається на перший погляд, а має досить глибоку та широку філософію. Тобто це досить складна філософія у культурі корейського народу, особливо для іноземців, які вивчають корейську культуру, їм необхідно розуміти особливості корейського сприйняття універсальної категорії культури шанобливості до батьків «Хьо». Категорія шанобливості до батьків «Хьо» не сприймається однорідною, а мала помітні відмінності в залежності від епохи, тенденції, закономірності, тобто категорія «Хьо» формувалася віками і має свою історію і тільки вивчаючи ці зміни можна зрозуміти осо-

бливості корейського сприйняття категорії культури шанобливості до батьків, предків.

Деякі дослідники кажуть, що без вивчення категорії «Хьо» не можна зрозуміти культуру корейців, до того ж не проста для розуміння, особливо іноземцями.

Категорію Хьо необхідно сприймати як одну з особливостей соціального устрою Кореї як стрижневий елемент корейської культури, початкова складова корейського суспільства як традиційного суспільства сходу. Також необхідно підкреслити особливу роль категорії «Хьо» як універсального регулятора стосунків та ставлення в корейському суспільстві. В центрі структури соціально-культурних зв'язків корейського суспільства стоїть культ предків і категорія шанобливості до батьків. Цим і пояснюються всі особливості соціального устрою Кореї. Джерелом, в якому описується категорія шанобливості до батьків насамперед є конфуціанський класичний «Канон синівської шанобливості» – «Сяо Цзінь» (корейською мовою – «Хьо Гьон» (효경)).

«Хьогьон Онхе» (효경 언해) – це переклад на корейську мову і коментарі до китайського конфуціанського класичного «Канону синівської шанобливості». Термін «Онхе» (언해) означає переклад на середньовічну корейську мову і коментарі до китайських класичних трактатів.

Корейці синівську шанобливість сприймають трохи інакше, ніж європейці або американці, оскільки поняття «Хьо» у корейців має інший зміст. У зв'язку з цим, актуальним є більш глибоке вивчення феномену «шанобливості до батьків» в корейському суспільстві. В сучасній Кореї (як в РК, так і в КНДР) питанню шанобливості до батьків приділяється найпильніша увага як держави загалом, так і громадськості зокрема. Прояв категорії «Хьо» можна побачити, відчути всюди не лише у повсякденному житті корейців, але й у масштабі держави в інших сферах, таких як економіка, політика тощо. Інакше кажучи, категорію «Хьо» сьогодні необхідно розглядати як категорію культури в найрізноманітніших аспектах, включаючи політичний та економічний. Проте більшість досліджень, присвячених категорії «Хьо» обмежуються розглядом цієї категорії в контексті питань, пов'язаних з вихованням підростаючого покоління.

Багато, особливо західних, корезнаведців вважають, що категорію «Хьо» розглядають як явище, що відноситься до категорії етики сімейних відносин і не розглядають «Хьо» як універсальне явище, яке проявляє себе в різних аспектах соціальної, політичної та економічної сфер.

В західній Європі та США проблема категорії «Хьо» не привернула достатньої уваги дослідників. Також аж до теперішнього часу категорія шанобливості до батьків «Хьо» описувалася західними авторами, такими як Роберт Джанеллі (Janelli, 1982) або Девід Прендергаст (Prendergast, 2005), лише як частина етнографічного явища в рамках вивчення корейських сімейних відносин. Можливо, тут виявило себе «вузьке, спотворене уявлення про категорію «Хьо»», поширене в європейських країнах, про які згадувалося ще в 1990 році в «Описи Кореї». Сьогодні можна сказати, що проблема «шанобливості до батьків» – «Хьо» – привертає до себе пильну увагу громадськості в Південній Кореї, однак в більшості випадків увага ця не пов'язана з науковим підходом до вивчення даної категорії корейської культури. Так в сучасній Південній Кореї існує величезна кількість інтернет-сайтів присвячених шанобливості до батьків, але в більшості випадків їх зміст зводиться до практичної інформації, необхідної для того, щоб піклуватися про батьків. В багатьох випадках сприйняття категорії «Хьо», відображене на сайтах, обмежене формулою «служіння батькам» і не містить традиційного конфуціанського підходу до цієї категорії культури як до універсальної та всепроникної. Однак слід підкреслити, що категорія «Хьо» – це не тільки «шанобливість до батьків» у вузькому її розумінні, а має більш масштабне поняття. Багато південнокорейських вчених пов'язують категорію «Хьо» з феноменом стрімкого економічного розвитку Південної Кореї. Відомо, що одним з основних рушіїв економічного зростання Південної Кореї стали великі фінансово-промислові об'єднання чеболь (*재벌*), як правило організовані членами одного сімейного клану. У великих концертах відносини між господарем та робітниками будуються на основі моделювання сімейних, так що господар концерну грає роль «батька», а працівник – «сина». Саме на основі таких відносин виявляла себе категорія «Хьо», яка зобов'язувала робітника-«сина» віддавати всі сили в ім'я процвітання господаря-«батька». Також категорія Хьо реалізовувалася і на рівні відносин між чеболь та державою. Оскільки продовженням категорії «Хьо» на державному рівні є «вірність» – «Чун» (*충*) – стосовно правителя, відповідально поведилися і великі підприємці, часто жертвуючи інтересами особистими заради держави.

З іншого боку, держава намагалася виявити турботу про своїх «підданих», тобто підприємців. В результаті таких стосунків, побудованих на принципах «Хьо», досягалася гармонія між

чеболями і державою, що чимало сприяло швидкому економічному розвитку Республіки Корея, як вважає корейський дослідник Ю Тхе Су в своєму творі «Шанобливість і економічний розвиток в ареалі конфуціанської культури» (유태수, 1995: 551).

І все ж для того, щоб краще розуміти категорію шанобливості до батьків «Хьо» в корейському каноні «Хьогьон онхе» потрібен хоча б короткий аналіз змісту. Перша частина корейського канону шанобливості до батьків «Хьогьон онхе» за змістом аналогічна першим семи розділам «Сяо Цзінь». Однак далі в тексті трактату «Хьогьон онхе» слідує уточнення особливості «Хьо» для кожного соціального прошарку, починаючи від государя і закінчуючи простолюдинами. Канон завершується застереженням про те, що тим, хто не дотримується «Хьо» загрожує нещастя.

Основні складові формули «Хьо» полягає в наступному:

Категорія «Хьо» важлива насамперед тому, що з її допомогою можливо реалізовувати ідеальне управління державою.

Конфуцій роз'яснює, що таке «Хьо»: «Хьо» представляється як категорія рухлива, яка має початок і кінець. Рух «Хьо» здійснюється в двох системах координат: індивідуум – родина та індивідуум – держава. Зміст осі індивідуум – родина універсальної категорії «Хьо» – це турбота про «продовжене в мені», фізично – тіла батьків і метафорично – ім'я роду (*성동호*, 1986: 16).

Зміст осі індивідуум – держава полягає в наступному: служіння кожного індивідуума в суспільстві повинно починатися зі служіння государю і завершується встановленням свого місця в житті. Чому служіння батькам переходить в служіння государю? Тому, що трактат говорить, що государь – це батько і мати народу, а держава є великою родиною. Тобто служіння государю – це те ж саме, що і служіння батькам. Різницю становить тільки масштаб.

В другій частині трактату, де йдеться про вісь індивідуум – держава, описується, що «Хьо» – це служіння батькам і служіння государю, найвищим проявом якого є «встановлення свого місця у житті». Слід зазначити, що категорія «Хьо» була описана неодноразово в різних трактатах в різні роки і поступово видозмінювалася.

Вивчення різних трактатів, що відносяться до різних епох показують, що категорія «Хьо» змінювалася і залежності від епохи і дедалі більше відрізнялася від класичного розуміння цієї категорії культури, як вона була описана в каноні синівської шанобливості «Сяо Цзінь». Три корейські

трактати «Самган Хеншіндо» (삼강 행시도), які ілюструють практики виконання трьох заповідей (1. Підданий служить правителю, а правитель піклується про підданих; 2. Син служить батькові, а батько піклується про сина; 3. Дружина служить чоловікові, а чоловік піклується про родину), було опубліковано в XV, XVI, XVII століттях. Вони наочно показують, що корейці постаралися відокремити конфуціанську культуру Кореї від конфуціанської культури Китаю, та по можливості створити свою власну, автономну лінію розвитку національної державної ідеології, не наслідуючи китайським прикладам в будь-яких сферах моральності, в тому числі в питанні шанобливості до батьків.

Також вдалося з'ясувати, що тексти із серії «Самган хеншілдо» містять конфуціанські перероблені фрагменти історії, що присутні і в офіційних корейських історичних творах, таких як «Самгук сагі» (삼국 사기), історичні записи трьох держав «Корьоса» (고려사, історія Кореї).

Також в «Самган хеншілдо» зафіксовано, що і в самому Китаї представлення про «шанобливість до батьків» не були постійними, а змінювалися в залежності від епохи, все більш «віддаляючись» від класичного розуміння цієї категорії культури в то у вигляді, в якому вона була описана в «Каноні синівської шанобливості».

Другий трактат із серії «Самган хеншілдо», який називається «Продовження ілюстрації практики виконання трьох заповідей» (속감강 행실도) був виданий в 1514 році. У ньому майже не залишилося китайських прикладів служіння батькам і переважна частина біографії була корейською, в чому виявилась місцева тенденція кореїзації конфуціанства.

Третій трактат із серії «Самган хьоншілдо», який був опублікований в 1617 році під назвою «Донгук шінсок самган хеншілдо» (동국 신속 삼강 행실도) – «Нове продовження ілюстрації практики виконання трьох заповідей в Кореї», наочно показує, що до XVII століття Корея відмовляється від шляху наслідування китайських прикладів в будь-яких сферах моралі і моральності, в тому числі і у вчинках прояву шанобливості до батьків. Таким чином, з «Донгук шінсок самган хеншілдо» видно, що у сприйнятті категорії шанобливості до батьків до XVII ст. Корея

повністю втрачає зв'язок з класичним китайським уявленням.

І наостанок, з «Тонгук Шінсок Самган» (동국 신속 삼강행실도), яка перекладається як «Нове продовження ілюстрації практики виконання «Трьох заповідей в Кореї» і яку вперше було опубліковано в 1617 р., видно, що сприйняття категорії «Хьо» до XVII ст. в Кореї повністю втрачає зв'язок з класичним китайським уявленням. Сама категорія «Хьо» перетворюється з універсального регулятора стосунків та ставлення в суспільстві та державі, з реалії, яка має бути звичайною, повсякденною, на відштовхуючі екстраординарні вчинки, що завжди вимагають якоїсь матеріальної винагороди від держави. І в цьому джерела демонстрували корінні відмінності корейського підходу до розуміння категорії шанобливості до батьків від класичного китайського. Історична трансформація категорії «Хьо» призвела до того, що в Кореї XX ст. «синівська шанобливість» явно перестала бути настільки поширеним явищем, як це було в середні віки та новий час. Тому для відродження втрачених традицій в сучасній Республіці Корея докладають максимальних зусиль для виховання підростаючого покоління в канонах на кшталт «Хьо». З іншого боку, категорію «Хьо» можна розглядати не лише з точки зору вчинення конкретних актів служіння батькам або старшим загалом.

Висновки. Підсумовуючи зазначене вище, можемо сказати, що незалежно від того, чи здійснюють корейці акти служіння батькам, чи ні, категорія «Хьо» будучи складовою живої конфуціанської культури, є актуальною для сучасної Кореї і може незримо проявити себе в різних сферах сучасного життя. Від моменту, коли вона прийшла в життя корейців і до сьогодні ця категорія повсякчас розвивалась і разом з тим впливала на розвиток та формування менталітету народу. Таким чином, хоча категорія «Хьо» і змінилась, вона залишається універсальною складовою корейського соціуму. Вивчення даної категорії дає фундаментальне розуміння того, як саме корейці сприймають соціум, свою роль та роль інших у ньому, як будуються їх взаємовідносини та як все це відображається на всіх рівнях їх життя: від сім'ї та просто соціальних зав'язків до робочого середовища та сприйняття держави та влади.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Janelli R. L. Ancestor worship and Korean society. Stanford, Calif. : Stanford University Press, 1982. 228 p.
2. Prendergast D. From Elder To Ancestor: Old Age, Death And Inheritance In Modern Korea. University of Hawaii Press, 2005. 185 p.
3. 성동호. 신역효경. 서울 : 흥신문화사, 1986, P. 16.

4. 유태수. 문학원에 있어 효와 경제 발전. 서울, 1995, P. 548, 551.
5. 한국 민족 문화 대백과 사전. 경기도 성남시 : 한국 정신 문화 연구원, 1991. 15 권 P. 642.

REFERENCES

1. Janelli R. L. (1982) Ancestor worship and Korean society. Stanford, Calif : Stanford University Press, 228 p.
2. Prendergast D. (2005) From Elder To Ancestor: Old Age, Death And Inheritance In Modern Korea. University of Hawaii Press, 185 p.
3. Seong Dong Ho (1986) Sin-yeog hyogyong. [A new translation and commentaries on the canon of filial piety] Seoul : Hongsin Munhwasa, 16 [in Korean]
4. Yu Tae Su (1995) Munhag-won-e iss-eo hyowa gyeongje baljeon. [Reverence and economic development in the area of Confucian culture] Seoul, 548, 551. [in Korean]
5. Hangug minjog munhwa daebaeggwa sajeon (1991). [The Great Encyclopedia of Korean History] Gyeonggi-do Seongnam-shi : Hangug jeongsin munhwa yeonguwon, Vol 15, 642. [in Korean]